

LITERÁRKY V SÍTI

úvod domov **svět** civilizace literatura **umění** nové knihy dok.revue archiv

ZA JEDINÝ E-MAIL TŘI ČÍSLA ZDARMA!

Literární noviny o kultuře i o společnosti jinak než kdekoliv jinde
predplatne@literarky.cz

TŘI PERLY

- Tomáš TOŽIČKA:
Nákupem za
rozumnější svět
- Matěj STROPNICKÝ:
Exilový čtenář Jan
Vladislav
- Jan ŠÍCHA:
Bez triků a triček

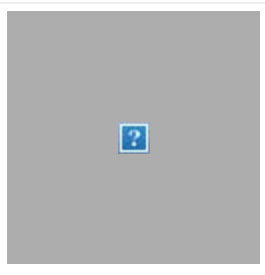
AUTOŘI TEXTŮ

- Ivan HOFFMAN
- Vít **JANEČEK**
- Petr **JEDLIČKA**
- Lukáš JELÍNEK
- Alexandr KLIMENT
- Olga LOMOVÁ
- Jakub **PATOČKA**
- Jiří PEHE
- Jan ŠÍCHA
- Tomáš **TOŽIČKA**
- Ludvík VACULÍK
- Alena
ZEMANČIKOVÁ
- další

VYHLEDAT

NĚCO K POSLECHU

Desiderata

Tout Va Pour Le Mieux

CIVILIZACE

759

PAVEL HNILIČKA

Sídlní kaše

Co to vzniká na periferii našich měst v nové době? Sídlní kaše satelitních městeček.

Rodinné domy se v dnešní společnosti těší velké oblibě. Jsou snem o nejdokonalejším bydlení, k jehož naplnění jsou lidé ochotni vynaložit mnoho úsilí, peněz a obětavé péče. Vlastní dům bývá jedním z hlavních cílů životního snažení. Kam ovšem směřuje tato námaha, když v obrovském množství roste jeden dům vedle druhého bez náznaku rozvahy, co se touto kumulací stane? Je to ještě stále ono nejdokonalejší bydlení? Jak se žije v satelitním městečku uprostřed „sídlní kaše“? V Čechách se s tímto novodobým jevem teprve seznamujeme. Na první pohled se může zdát, že se jedná jen o porevoluční boom, kdy lidé chtějí bydlet raději ve vlastním než platit nájem. O jeden z motivů pro tuto volbu se sice jedná, rozhodně však není hlavní hybnou silou rozvoje nových kolonií rodinných domů. V našich zemích si můžeme být jisti, že tento rozvoj jen tak nepoleví, protože právě začal. Zejména v okolí Prahy a dalších měst během posledních let přibývá obyvatel a obce nevládají tento nový příliv řešit. Probíhá proces suburbanizace, jehož negativní důsledky jsou již desítky let ožehavým tématem v Severní Americe a v rozvinutých zemích Evropy.

Satelitní městečka nejsou samostatnými malými městy. Jsou naplánována pouze k bydlení a většinou jim chybí obchody, služby, školy a další vybavenost, kterou musí suplovat stávající obce. Především mateřské a základní školy nejsou na přistěhovalce připraveny. Starostové menších obcí si na druhou stranu od nově příchozích slibují přísun peněz z jejich daní. Ten ovšem není jistý, protože podnikatelé nejsou nuceni sídla firem přehlašovat a mohou si je ponechat na jiných adresách. Naopak obec základní vybavenost pro své občany poskytnout musí. Stejně tak musí řešit problém narůstající dopravy. Noví „předměšťané“ nejezdí jinak než vlastním autem a stávající komunikační sítě se musí pod novým náporom automobilistů přestavovat a rozšiřovat. Z nových kolonií se stávají ghetta, kam se segreguje určitá vrstva obyvatel. Naštěstí ještě ne tak dramaticky jako na některých místech v USA, kde jsou nové kolonie obehnané vysokým plotem a vstup je možný pouze přes vrátnici s ostrahou. Každopádně ale k určité izolaci dochází, jak například napovídá nový pojem „zelená vdova“. Tak se dnes říká ženám, které zůstávají s dětmi osamocené na okrajích měst, zatímco jejich muži musí trávit přesčas v práci ve městě, aby mohli splatit investici do vytouženého rodinného domu.

Vážných kritických připomínek k předměstským koloniím rodinných domů bychom našli jistě mnoho, a to jsme zatím ani nezmínili otázky poškozování životního prostředí, ztráty krajiny a další okruhy problémů, které se netýkají jen místních samospráv. Je však evidentní, že touha po vlastnictví rodinného domu je nesrovnatelně silnější a pouhá kritika ji nezastaví. Publikace Sídlní kaše se pokouší alespoň v základních aspektech rozkrýt fenomén suburbánní výstavby a naznačit východiska, jak problému čelit a jak nové kolonie rodinných domů stavět lépe, než je tomu dnes. Autor se soustředil na pojmenování cílů, idejí a konceptů pro budoucí suburbie, které je naléhavě nutné v souvislosti s aktuálním prostorovým rozpínáním měst revidovat. Umíme dnes vlastně sestavit dobrý zastavovací plán pro rodinné domy, když je po nich tak silná poptávka?

Zahleděná touha po rodinném domě jako emancipované jednotce bez vztahu k širšímu území mění pohled na okolní prostředí jako na zbytkový produkt, jako na odpad, který zbude po realizaci vysněných domků. Nezájem o venkovní prostředí vede k přílišné fragmentaci, funkční a vizuální monotonii a v neposlední řadě k úplné ztrátě veřejného prostoru. Je tak možno nazvat blahobyt a prostředí důstojné k

01000

životu? Je s podivem, jak dokonalými spotřebními výrobky se současný člověk obklopuje ve srovnání s nedokonalostí okolního prostředí, ve kterém žije.

Naše pozornost se bude vzhledem ke komplexnosti problému věnovat především otázkám kvalit venkovního veřejného prostoru a jeho tvorbě, protože právě z těchto úhlů pohledu prosvítají nadějná východiska. Snahou této práce je znovu oživit význam „zapomenutých“ veřejných prostor jako předpokladu pro vytvoření místa v difuzním prostoru suburbii. S tvorbou místa neodmyslitelně souvisí otázka hustoty osídlení, jejíž nedostatečnost je základním kamenem úrazu postižených oblastí. Bude-li tedy dále popisováno zahušťování předměstí, není to nikdy rozuměno samoúčelně pouze pro věc samou, ale vždy jako předpoklad pro tvorbu místa.

Otázky kvality bydlení

Okraje dnešních měst jsou postupně zaplavovány jakousi „sídlní kaší“, velmi řídkou zástavbou, která se nekompromisně rozlévá do okolní krajiny. Volných míst ubývá a nové osídlení zabírá stále rozlehlejší plochy předměstí větších i menších měst, jejichž centra se pomalu ztrácejí v záplavě neuspořádaných periferií. Přibývá rozbitých ploch bez života, jež nejsou městem ani vesnicí, natož volnou krajinou. „Sídlní kaše“ se usazuje především podél komunikačních os a často propojuje větší města v jednodlitou hmotu bez rozdílu mezi středem a okrajem. Na jednotlivých předměstích navíc vyrůstají podobné, někdy dokonce i zcela totožné typy staveb, až je těžké poznat, kde se vlastně nacházíme. Předměstí velkých měst jsou si často k nerozeznání podobná. Prvky orientace a rozlišení v difuzním prostoru rapidně mizí. Snad jen nápisy a reklamy nám dovolí určit alespoň zemi, ve které se pohybujeme.

Prostorové rozpínání měst je dnes již reálnou skutečností a tento trend dále pokračuje téměř ve všech našich městech. Budeme-li hledat výraz, který by výstižně vyjádřil podstatu tohoto jevu, jež přináší významnou změnu lidských sídel posledních desetiletí, narazíme v literatuře nejčastěji na sousloví „urban sprawl“.

V angličtině má slovo „sprawl“ význam „roztažení“, „rozlézání“ či „natahování“ a ve spojení se slovem „urban“ – „městský“ – přesně vystihuje probíhající „rozlézání“ a s tím spojené řidnutí dnešních měst. Exodus na předměstí a vylidňování center měst vede k extenzivnímu využívání okolní krajiny, které není ničím jiným než jejím novodobým drancováním. Pojem urban sprawl odkazuje ale také na prostředí bez tradičních městských veřejných prostor a na ztrátu městskosti. Nejvýstižnějším novým českým termínem pro urban sprawl je výraz sídlní kaše, který trefně pojmenovává neuspořádanou skrumáž předměstských staveb. Samotný proces vzniku těchto území je pak nejčastěji označován jako suburbanizace. V souvislosti s rozpadem měst se v českém jazyce vyvinuly i další nové pojmy jako například satelitní městečko, nákupní zóna či sídlištní noclehárna, na něž navazují závažnější slovní spojení jako ztráta místa a ztráta identity. Všechny tyto soudobé pojmy odkazují na nefungující místo, na místo příliš řídké zastavěné, které se nedokáže naplnit životem, a proto skomírá. Urban sprawl je aktuálním problémem i v našich zemích, a tak nezbyvá než se pokusit tomuto fenoménu porozumět a usilovat o předejití jeho negativním dopadům.

Při hledání důvodů razantního rozpínání měst do krajiny bude užitečné nahlédnout do doby, kdy města začínala zaznamenávat enormní přírůstky obyvatel. Takovým obdobím je éra průmyslové revoluce, kdy výroba v továrnách situovaných přímo ve městech vážně ohrožovala životní podmínky jejich obyvatel. Z tohoto negativního stavu pramenily následné snahy o zajištění dostatku čerstvého vzduchu, slunce a zeleně jako zcela přirozeného úsilí o zlepšení života ve městech. Na sklonku 19. století tak jednoznačně platilo pravidlo: aby mohla být zvýšena kvalita bydlení ve městech, je třeba města prostorově rozšířit a úměrně tomu snížit hustotu jejich osídlení.

Musí se rozšířit ulice, založit parky, rozbít bloky, vytěsnit kouřící továrny za město a provést celou řadu dalších opatření, které zvelebí životní podmínky obyvatel. Proces rozvolňování městské zástavby započatý v 19. století se však dodnes nezastavil, a to i přesto, že problémy dnešních měst již netkví v přelidnění, ale právě naopak. Původní ozdravné myšlenky konce 19. a začátku 20. století se totiž postupně v průběhu času začaly transformovat v ideologii, na jejíž pozůstatky narazíme dodnes. Ideologie prosazující prostorovou rozlehlost spolu s nízkou hustotou osídlení je stále pevně zakotvena v legislativě, ať už v podobě stanovení maximálních přípustných hustot zastavění, určení minimálních odstupových vzdáleností či nešťastného zónování rozvojových ploch. Územní plány a prováděcí vyhlášky obyčejně stanoví maximální zastavěnost s odkazem na kvalitu bydlení. Přitom dnešním problémem měst, který má zásadní vliv na kvalitu bydlení, je příliš řídká zástavba sídlní kaší. Neměla by tedy být na počátku 21. století, kdy „urban sprawl“ ohrožuje kvalitu prostředí měst, stanovena spíše zastavěnost minimální?

Během reformního boje za rozvolnění měst se rozvinul koncept „otevřeného prostoru“, který měl nahradit tradiční městské prostory ulic a náměstí. Kvůli provětrání a proslunění došlo k rozbíjení uličních front a tradiční návaznosti domu na veřejný městský prostor. Architekt-revolucionář Le Corbusier dokonce označil tradiční

ulici za nepřítel nového města. Tato vpravdě extrémní představa odkazuje na snahu řešit složité problémy měst jednorázovou metodou tabula rasa, spíše než na snahu pochopit jeho fungování. Urbanismus tak vstoupil do nového období „vědeckého“ plánování, které bohužel sledovalo pouze vybrané aspekty tvorby měst. Pro bydlení tak byly například nově objeveny a definovány požadavky hygienické, jež jsou jistě pro kvalitní bydlení důležité, samy o sobě však kvalitu bydlení nezaručí. Při sledování dílčích požadavků na jednotlivé domy se úplně zapomělo na kvalitu městského prostředí, na výhody města, které jsou pro bydlení příznivé. Městskost byla potlačována a neměla v repertoárech plánovačů své místo. Pryč byly doby, kdy se hlavní obytné pokoje obracely do ulic a náměstí plných městského ruchu, kde bylo na co se dívat. Městské ulice s obchody a dlážděnými chodníky byly prohlášeny za vysloveně nezdravé a nevhodné k bydlení. Ostatně i dnes, kdy se v navrhování bytů prosazuje trochu vzdálený vědecký obor akustiky, se z hygienických stanic můžete dozvědět, že by se neměly stavět byty do ulice, kterou jezdí tramvaje.

První hlasy obhajující kvality městských prostor a života v nich se začaly ozývat zhruba od šedesátých let 20. století. Znovu bylo objeveno, že lidská společnost je pro život stejně důležitá jako dostatek vzduchu a slunce a že živé ulice a náměstí dělají město městem. Bylo zjištěno, že tradiční hustě osídlené město přináší řadu výhod, které předměstské oblasti postrádají. Jednou z nich je prostorová blízkost aktivit všedního dne, která suburbii chybí. Bydlení na předměstí si často vyžaduje dojíždění pro téměř každou drobnost. A tak se při komplexním hodnocení kvality bydlení jednoznačně ukazuje, že dobré napojení obytné jednotky na tkáň města v rámci urbánního prostředí je stejně důležité jako dílčí požadavky hygienické.

Co ovšem znamená pojem „městské prostředí“? Jak popsat urbanitu, městskost? V literatuře o urbanismu se pokusy o její definici vždy dotýkají dvou zásadních faktorů: hustoty osídlení a mnohostí odehrávajících se dějů (heterogenity, diverzity funkcí). A právě promíchání funkcí je důležitým momentem, který oblast s větším počtem obyvatel povyšuje na město. Louis Wirth v knize „Městskost jako způsob života“ píše: „Vlastnosti, které se spojují s městskostí, vystupují tím silněji do popředí, čím je obec větší, hustěji osídlená a různorodá.“ Město není shlukem domů připouštějícím pouze určité vybrané funkce. Například pražské sídliště Jižní město nelze z tohoto důvodu považovat za město, neboť je svým vymezením monofunkční, určené pouze k bydlení. V ostatním je zcela závislé na skutečném vnitřním městě.

O negativních dopadech funkčního zónování na fungování měst bylo od počátku šedesátých let dvacátého století napsáno již mnoho. Autoři jako Jane Jacobs, Kevin Lynch, Aldo Rossi, Leon Krier a mnozí další přesvědčivě ukázali stinné stránky zónování pro rozvoj měst. Přesto je tzv. Athénská charta z roku 1933, proklamující vizi členění města podle funkcí, dodnes hluboce zakořeněna. Bydlení v čistě monofunkční oblasti vyhrazené pouze pro tuto funkci je bydlením na sídlišti se všemi jeho nevýhodami. Z tohoto důvodu jsou také monofunkční kolonie rodinných domů označovány za „sídlíště naležato“. Vymezením čistě obytné funkce na širším území totiž přejímají veškeré neduhy sídlišť s výškovými budovami. Chybí jim zmíněná diverzita funkcí a navíc ještě dostatečná hustota osídlení, jež by umožnila mnohost funkcí zajistit alespoň dodatečně. Tyto dva faktory – mnohost funkcí a dostatečná hustota osídlení – posilují městskost a mají na kvalitu bydlení zásadní vliv.

- Ukázky z publikace pražského architekta Pavla Hniličky: Sídlní kaše – otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů, která právě vychází ve Vydavatelství ERA.
- Pavel Hnilička je architekt a urbanista, svůj ateliér má v Praze. Jeho kniha Sídlní kaše vychází v nakladatelství ERA.
- Text vyšel v Literárních novinách 2005-40 na straně 1.
- Publikováno online 4.10.2005

Související články:

- [05-10-04] **Dietmar Eberle: Utváření předměstského životního prostoru**
- [05-10-04] **Pavel Hnilička: Fenomén rodinného domu**
- [05-10-04] **Kateřina Dubská: Všude se muselo šetřit**

[zpět na úvod](#)

